

Wybór na początku zawiera wiele tekstów odnoszących się do czasów husyckich podaje dalej wiele źródeł odnoszących się do prawa miejskiego i prawa sądowego w ogólności. Stanowi on bogaty zbiór materiałów, odnoszących się zarówno do wsi, jak i miast; zagadnienia społeczne np. walki klasowej zaznaczają się w nim na czystym materiale prawnym. Poziom przygotowania, oprawa edytorska (wstępy edytorskie, bibliografia) są podobne jak w części pierwszej i stoją na wysokim poziomie.

Mimo woli znów nasuwa się porównanie z niezadowolającym stanem polskiego wyboru źródeł do historii państwa i prawa polskiego tak co do metody edytorskiej, jak i obszerności wyboru. Wystarczy powiedzieć, że okres zawarty w czechosłowackim wyborze liczącym 274 stron, w polskim wyborze J. Sawickiego wyczerpany jest na 103 stronach. Dysproporcja jest podobnie rażąca jak i w I części. W całości, licząc obie części, historycy państwa i prawa w Czechosłowacji dysponują dziś dla okresów swej historii do 1618 r., wyborem źródeł liczącym 530 stron, podczas gdy wybór polski dla tych samych czasów zamyka się na tylko 185 stronach.

W ten sposób w części II źródeł do historii państwa i prawa w Czechosłowacji wydziały prawne tego kraju zyskały poważną pomoc w nauczaniu i wzbogacenie zasobu do ćwiczeń. Pozwoli on na dalsze podnoszenie kultury prawniczej wśród studentów.

ZDZISŁAW KACZMARCZYK (Poznań)

Stanisław B o r o w s k i, *Maciejowskiana. Materiały do biografii Wacława Aleksandra Maciejowskiego*, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Śląskie prace bibliograficzne i bibliotekoznawcze, t. 6, Wrocław 1959, s. 109.

Książka składa się z następujących rozdziałów: I. Prace, II. Korespondencja, III. Archiwalia, IV. Prace o W. A. Maciejowskim, wreszcie spis podobizn. Całość zamykają indeksy tytułów dzieł, rzeczowy i osobowy. Jest to dzieło wydane pośmiertnie, przy tym autor nie zdążył go wykończyć. Stąd nie jest ono pełne, co prof. W. Hejnosz zaznacza w przedmowie. Wszakże zebrane informacje są tak obfite, że sylwetka Maciejowskiego występuje z dużą plastyką.

W. A. Maciejowski urodził się w 1793 r. Nie znamy wszakże miejsca jego urodzenia: według I. T. Baranowskiego był nim Śląsk Cieszyński (nr 670), zdaniem Br. Chlebowskiego — Suwalszczyzna nr 684. Zmarł w Warszawie w 1883 r. (nr 648), pochowany został na Powązkach (s. 95, nr 8). Zestawiona bibliografia nie informuje o wczesnym okresie życia Maciejowskiego. W latach 1811—1812 pracował w szkole pijarów w Piotrkowie (nr 603), potem studiował na uniwersytetach krakowskim, wrocławskim, berlińskim i w Getyndze (1813—1818, nr 571—578). Był profesorem w Szkole Departamentalnej w Płocku w 1816 r. (nr 591—592), w liceum w Warszawie (1818 r.), miał zajęcia w Instytucie Pedagogicznym (nr 596). W 1830 r. został profesorem Uniwersytetu Warszawskiego, wreszcie pełnił funkcję sędziego Trybunału Cywilnego (nr 600). Należał do różnych komisji i rad. Był podobno księdzem katolickim (nr 673), żonaty z Teklą (nr 233), należał do loży Bogini Eleusis (nr 673). W Heroldii Królestwa Polskiego uzyskał szlachectwo dziedziczne (nr 554). Dzierżawił wieś państwową Mazewo (nr 562), starał się o jej nabycie, jak też i o pożyczkę rządową na nabycie wsi Miroszewice (nr 565).

Działalność naukową rozpoczął artykułami o dawnych drukarzach krakowskich (nr 1); w Getyndze doktoryzował się z historii prawa rzymskiego (nr 2—3). W Warszawie w 1820 r. wydaje *Principia iuris Romani*, za co został ukarany aresztem (nr 4).

Zainteresowaniom romanistycznym zostaje wierny do 1829 r. Obok tego zajmuje się prawem cywilnym (nr 13). W 1832 r. wydaje czterotomową *Historię prawodawstw słowiańskich* (nr 15), którą przetłumaczono na rosyjski (nr 15, 85) i niemiecki (nr 21). Uzupełniły to dzieło *Pamiętniki o dziejach, piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian* (nr 36). *Historia* doczekała się w 1856 r. drugiego wydania w 6 tomach (nr 177). Zagadnieniami sławistycznymi zajmował się stale (nr 17—19, 22, 28—32, 38, 40—3), niemało też uwagi poświęcił prawu polskiemu, wojskowości, dziesięcinom, urzędowi, terminom, prawu majątkowemu kobiet, kodyfikacjom w Polsce, miastom (dzieło o miastach drukuje mu pośmiertnie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu, nr 241), historii rzemiosła (nr 236), chłopom (222—3, 231), historii kościoła w Polsce (nr 192), miarom i wagom (nr 214), obyczajom (nr 94), dziejom politycznym (nr 137) i piśmiennictwu polskiemu (nr 169; por. też drobiazgi o Strykowskiem nr 44, Bielskim nr 45, 57, Klonowiczu, nr 53, i Sep-Szarzyńskim nr 162). Interesował się również prawem litewskim (nr 90) i komparatystyką słowiańsko-germańską (nr 48, 100). Parę artykułów poświęcił kozaczyźnie (nr 23, 26, 70, 72, 91) i Żydom (nr 61, 238, 240). Z drobniejszych przyczynków zasługują na przypomnienie *Epistola inedita Mathildis Suevave... ad Misegonem II Poloniae Regem* (nr 103), artykuły o najstarszym dokumencie tynieckim (nr 144, 148, 151), komesie kmieciu (nr 171, 206) i kunicy (200). Dodajmy, że Maciejowski brał zaliczkę na dzieło o duchu prawodawstwa rosyjskiego. Niemą też napisał recenzyj, tocząc uparte polemiki (por. np. nr 137).

Współcześnie cieszył się Maciejowski europejską sławą, o czym świadczą jego członkostwa w towarzystwach naukowych krajowych i zagranicznych (nr 579—589), jak i olbrzymia korespondencja z uczonymi polskimi i obcymi (nr 245—393). Kogoż wśród nich nie ma? Bandtkie, Bartoszewicz, Baworowski, Bielowski, Bogisić, Celiński, Cieszkowski, Daniłowicz, Karol Estreicher, Grimm, Grodek, Hanka, A. Z. Helcel, W. Kętrzyński, Kraszewski, Lelewel, Libelt, Linde, Małeckie, Mazuraniec, Mosbach, Mrongowiusz, Muczkowscy, E. Raczyński, Szafarzyk, Smolkowie, Szajnocha i wielu innych! Za swą *Historię włościan i stosunków ich politycznych, społecznych i ekonomicznych* otrzymał nagrodę Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (nr 231, 384). Równocześnie Maciejowski spotykał się z dość surową oceną: zarzucano mu zdradę, ponieważ pracował „nad wyrobieniem pomysłów o swoim pseudosłowianizmie” i zestawiano z Hanką (nr 773); Mickiewicz wytykał mu, że „w wielu rzeczach myli się, mówiąc o Słowianach i literaturze; dlatego najwięcej, że ludu nie zna. jak tylko z książek” (nr 169). Dwa jego podstawowe dzieła dostały się na *Index librorum prohibitorum* (nr 760, 779). Surowo oceniła go zwłaszcza potomność¹. Z Maciejowskiego nie pozostało niemal nic poza tytułem pierw-

¹ Zacytujemy kilka wypowiedzi Balzera na jego temat: „Zarys przewodu sądowego polskiego i w ogóle słowiańskiego, jaki nam podał Maciejowski w swej *Historii prawodawstw słowiańskich*, jest chyba napisany na to, ażeby wprowadzić w naukę jak największe zamieszanie i bałamuctwo”, *Przewód sądowy*, s. 20; recenzując dzieło Piekosińskiego o ludności wieśniaczej, stwierdził tenże uczyony brak dzieła, które by, „w całości i wszechstronnie sprawę organizacji stanu włościańskiego w najdawniejszej dobie dziejów naszych rozjaśniło. Jedyna rzecz, jaka miała do tego pretensję, praca Maciejowskiego, pozostanie na zawsze tylko pomnikiem nieudolnego gawędziarstwa jej autora i wzorem, jak dzieł naukowych pisać nie należy; ani dziś, ani nawet w chwili jej pojawienia się nie uczyniła ona choćby w drobnej części zadość potrzebom nauki a prof. Piekosiński wyświadczył jej za dużo zaszczytu, mozołając się w dłuższym ustępie nad wykazaniem jej stron ujemnych”, *Rewizja teorii o pierwotnym osadnictwie w Polsce*, KH, t. XII, Lwów 1898, s. 21—2; na innym wreszcie miejscu pisze o wadach Maciejowskiego w sposób następujący: „pochoćność do nieuzasadnionych hipotez, brak ścisłości krytycznej i ścisłości prawnej, zawikość i mglistość w poglądach i przedstawieniu rzeczy”, *Historia porównawcza praw słowiańskich*, SHPP, t. I, z. 5, Lwów 1900, s. 18.

szego komparatysty prawodawstw słowiańskich, a i to niezasłużenie, skoro wyprzedził go wyżej odeń stojący Rakowiecki².

Tak pełnych danych o W. A. Maciejowskim nie zestawili dotąd nikt. Wśród obfitej literatury podanej przez Borowskiego nie zauważyliśmy dziełka M. Wina-w-e-r-a, *Najdawniejsze prawo zwyczajowe polskie*, s. 31—34, w którym nienaukowość hipotez Maciejowskiego występuje również w sposób jaskrawy. Poważnym brakiem jest również nieuwzględnienie współpracy Maciejowskiego przy krytyce i edycji polskich źródeł dziejopisarskich w serii *Monumenta Poloniae Historica*³.

JOZEF MATUSZEWSKI (Poznań)

Kształtowanie się podstaw programowych Polskiej Partii Robotniczej w latach 1942—1945 (wybór materiałów i dokumentów), Warszawa 1958, ss. 591 oraz *PPR, rezolucje odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego, VIII 1944—XII 1945. W XV rocznicę Polski Ludowej*, Warszawa 1959, ss. 297.

Obie te publikacje zostały przygotowane przez Zakład Historii Partii przy KC PZPR. Zbiór o kształtowaniu się podstaw programowych PPR opracował zespół w składzie: W. Góra, R. Halaba, N. Kołomejczyk, M. Malinowski, J. Pawłowicz, W. Poterański, A. Przygoński i M. Wilusz. Zbiór dokumentów PPR na XV rocznicę Polski Ludowej opracował zespół w składzie: W. Góra, R. Halaba i N. Kołomejczyk.

Zbiór pierwszy zawiera 61 dokumentów w części zasadniczej i 10 w aneksach. Z tego 31 dokumentów publikuje się po raz pierwszy, a niektórym innym, które były już poprzednio ogłoszone w 1952 r. w zbiorze pt. *W dziesiątą rocznicę powstania PPR*, przywrócono w pełni ich oryginalne brzmienie. Zbiór zawiera więc przewagę nowego, nie pulikowanego dotąd materiału. Zawiera on w zasadzie wszystkie podstawowe dokumenty, mające istotne znaczenie dla poznania rozwoju ideologicznego PPR¹ (s. 7). Są one ułożone w porządku chronologicznym. Wśród nich mamy deklaracje, rezolucje, oświadczenia, listy, odezwy, artykuły, przemówienia i fragmenty referatów, napisane lub wygłoszone przez przywódców PPR.

Każdy dokument części zasadniczej zbioru utrwała narastające nowe elementy kształtującego się stopniowo programu PPR. Nie ma materiałów zbędnych lub zawierających niepotrzebne powtórzenia. Brak jednak wytłumaczenia dlaczego porzeczano na materiałach z 1945 r. Rozwój programowy PPR nie zakończył się 31 XII 1945 r. Trwał on do 1948 r. włącznie, niezależnie od nieporozumień związanych z rzekomym odchyleniem prawicowo-nacjonalistycznym w PPR. Przykro odczuwa się brak dokumentów dotyczących tzw. walki o handel, kształtowania się jednoci organizacyjnej PPR i PPS, wytyczających politykę w zakresie socjalistycznego przeobrażenia rolnictwa itp.

Zbiór pt. *PPR, rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki KC, VIII 1944—XII 1945 r.* ma nieco inny charakter. Jego ambicją jest wszechstronnie, a nie tylko od strony kształtowania się założeń programowych, przedstawić działalność PPR w okresie owych 23 miesięcy, kiedy kształtowała się i utrzymywała władza ludowa w Polsce.

² O. Balzer, *Historia porównawcza*, s. 17.

³ Przygotowywał on mianowicie dla tego wydawnictwa *Kronikę Wielkopolską*, w związku z czym przeprowadzał gruntowniejsze studia nad rękopisami; często się przy tym mylił, zresztą pracy nie doprowadził do końca, B. Kürbisówna, *Studia nad Kroniką Wielkopolską*, Poznań 1952, s. 9.

¹ Wszystkie cytaty w tekście pochodzą z tomu pt. *Kształtowanie się podstaw programowych PPR w latach 1942—1945*.